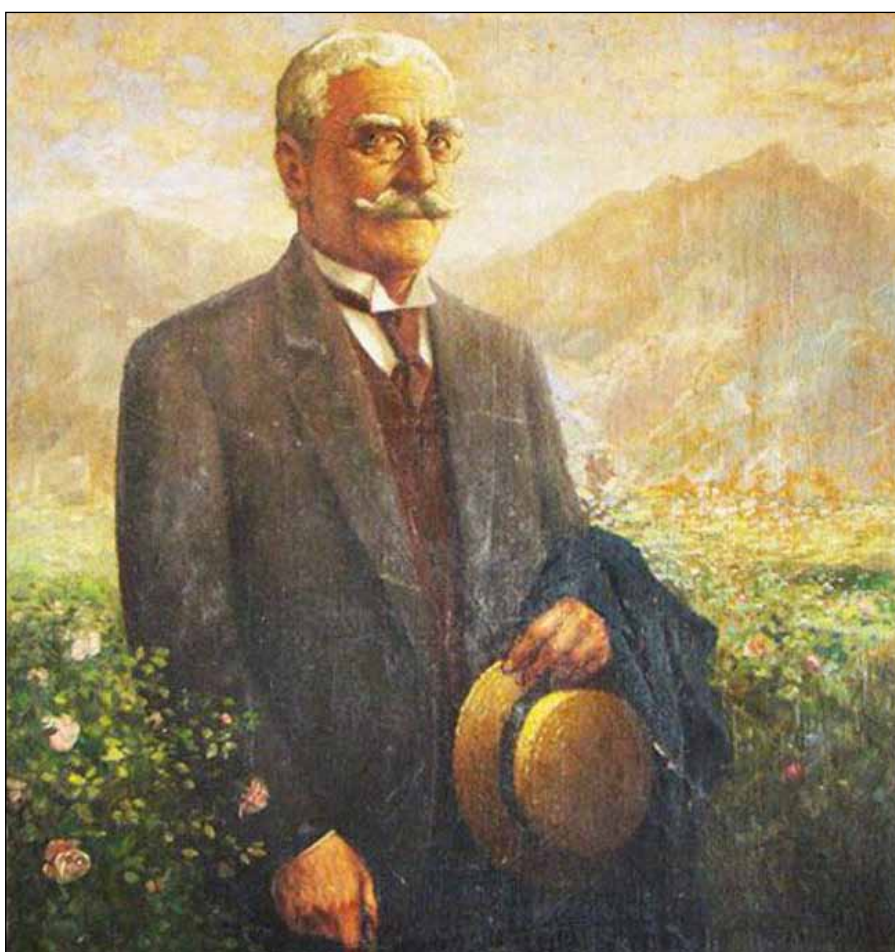

Многоликият Иван Вазов

160 години от рождението на патриарха на българската литература

Иван Вазов е български поет, писател, общественик, политик и юрист, станал известен в България и по света преди всичко с богатата си литературна дейност. Неговите произведения са преведени на повече от 50 езика. Творчеството на патриарха на българската литература поставя основите на тепърва развиващата се проза и лирика в България. Романът му „Под игото“ е първият български роман, преведен в цял свят, благодарение на който българската литература след Възраждането придобива нови измерения.

Вазов е колосът, който успява да накара световната общественост да разбере за нещастията на един малък балкански народ и да бъде съпричастна с тях. Тогавашната чешка общественост е запозната също с посланията на тази свещена за българина книга. Ето какво пише във вестник „Народни листи“, бр. 38 от 1898 година: „Иван Вазов се е отнесъл към свещената материя на този роман с голяма отговорност към подбудителските действия,

които описва. Написва роман, който принадлежи към най-известните европейски явления на съвременната европейска проза. Всеки един гражданин, който се интересува от славянството, трябва да прочете този роман.“

Първата стихосбирка на Иван Вазов „Пряпорец и гусла“ излиза през 1876 г. Следват „Тъгите на България“ (1877), „Избавление“ (1878), „Гусла“ (1881), „Италия“ (1884), „Поля и гори“ (1884), „Сливница“ (1885) и други.

В прозата започва с мемоарите „Неотдавна“ (1881) и продължава с „Повести и разкази в три тома“ (1891–1893), романите „Под игото“ (1894) и „Нова земя“ (1896). Автор на произведения във всички литературни жанрове – сред тях повестите „Немили-недраги“, „Чичовци“, комедиите „Службогонци“, „Вестникар ли?“, пътеписи „Великата Рилска пустиня“, поемите „Грамада“. Умира в София през 1921 година от разрыв на сърцето.

Иван Вазов е действителен член на Българското книжовно дружество (днес Българска академия на науките) от 1881 г., почетен член на БАН от 1921 г. и министър на народното просвещение от 7 септември 1897 г. до 30 януари 1899 г.

ДЕТСТВО. ПЪРВИ СЪПКИ В ЛИТЕРАТУРАТА

Иван Минчев Вазов е роден на 27.06.1850 г. в гр. Сопот. Израстнал е в семейството на заможен търговец. Учи в родния си град Калोфер и в Пловдив. Първоначално завършва местното взаимно и класно училище, запознава се с оригинална и преводна българоезична литература. С помощта на учителя Партений Белчев, руски възпитаник, отрано се приобщава и към руската поезия. През 1865 учи гръцки и турски език в Калоферското училище при Ботьо Петков (бащата на Христо Ботев), като става негов помощник-учител. Там намира богата библиотека от френскоезични и рускоезични книги, които изиграват голяма роля за литературното му развитие. През 1866 се записва в IV клас на

Пловдивската гимназия, ръководена от Йоаким Груев, където трябва да овладее гръцки и турски език. Освен това Вазов усърдно изучава френски език и се увлича от поезията на Пиер Беранже, Виктор Юго и Алфонс дьо Ламартин. През 1868 г. баща му го извиква в Сопот, за да поеме търговията, но Вазов не проявява склонност към тази професия и изпълва бащините си тефтери със стихове (част от тях излизат през 1880 в стихосбирката „Майска китка“. През 1870 в „Периодическо списание на Браилското книжовно дружество“ излиза и първото му публикувано стихотворение „Борът“.

ИВАН ВАЗОВ В РУМЪНИЯ

Вазов живее за кратко в Румъния, където срещата с хъшовете насочва младия поет към патриотично-граждански теми, на които остава верен цял живот. Работи като учител и преводач. Там поетът отива отново по желание на баща си – за да изучи търговския занаят при вуйчо си, който е търговец в Олтеница. Младото момче обаче постоянно следва своя път и остава верен на поезията – научава румънски език, запознава се с местната литература и започва да пише стихове в просветителски дух. Много важна роля изиграва срещата му с Христо Ботев и хъшовете в Браила. Мястото на събитията и разговорите с хъшовете, формирали до голяма степен духа му на възрожденец и бунтовник, е кафенето на Нено Тодоров-Странджата. Печата в „Периодическо списание“, списание „Читалище“, вестник „Отечество“, вестник „Свобода“ и др. След Румъния Вазов заминава за Цариград, където се запознава с Константин Величков. Учителства в Свиленград и работи като преводач на строящата се тогава железопътна линия София-Кюстендил. Младият момък е също така пристрастен и към жените и се забърква в куп любовни интриги, които съпътстват живота му и насищат поезията му с особена чувствителност. Но подобно на своя приятел Христо Ботев, той като че ли остава верен преди всичко на народа си. Труден е пътят му и не един път се чувства романтически раздвоен, – любима или родина, упреква се и се мъчи когато изостави поредната

Иван Вазов с майка си Съба, братята си Георги, Кирил, Владимир, Борис и Никола и сестрите Въла и Ана

жена, дала му сърцето си. В родния си град той се влюбва в покръстената еврейка Катерина, омъжена за Васил Къороглу и ѝ посвещава стихове, публикувани в сборника „Майска китка“.

В РУСЕ, БЕРКОВИЦА И ПЛОВДИВ

През 1875 година поетът се завръща в Сопот. Става член на таен революционен комитет, основан от Васил Левски и възобновен от Тодор Каблешков. Пише преди всичко бунтовнически песни като стихотворението „Панагюрските въстаници“ и др. След неуспеха на Старозагорското въстание (1875), заминава за Румъния. В Букурещ Вазов влиза в „Българско централно благотворително общество“ и става негов секретар. При много трудни условия подготвя първите си стихосбирки „Пряпорец и гусла“ (с псевдоним Пейчин) и „Тъгите на България“. През Руско-турската освободителна война, на която откликва със стихосбирката „Избавление“, Вазов е писар в Свищов (при губернатора Найдено Геров), откъдето е командирован до 6 март 1879 в Русе. В Русе пише романа „Нова земя“, но климатът не повлиява добре на здравето му и се налага да се премести в друг град. По това време идва на власт Марин Дринов като министър на просвещението и иска да го назначи или за началник на отделение в Министерството на образованието или за председател на съда в Берковица. Общественикът Вазов решава да приеме длъжността председател

на Окръжния съд. Средата е интересна за него и той черпи сюжети за произведенията си. Създава хумористични персонажи като Митрофан и Дормидолски от едноименната повест. Пише и поемата „Грамада“, която бива много зле оценена от Петко Рачов Славейков и оценката на големия литературен софийски бард без малко да откаже Вазов от писане. В Берковица поетът се залюбва с покръстената туркиня Параскева. Съдебната му кариера не се развива добре – той е принуден да напусне сам адвокатското си място и да замине отново за Сопот. Тъгува за туркинята и написва поемата „Зихра“, която е включена в стихосбирката „Гусла“.

След това заминава за Пловдив, където е приет сравнително добре и това е следващият плодотворен етап за творчеството му. Назначен е за депутат в Областното събрание от Народната партия и е избран за секретар на постоянния комитет. Среща се и с Константин Величков, с когото издават вестник „Народний глас“, списанията „Наука“ и „Зора“. Голяма популярност придобива и комедията им „Господин Мортагон“, играна успешно в Люксембург. Съставят първата „Българска христотоматия“ (която запознава читателите с над 100 български и чужди автори), както и „Кратък исторически преглед на новобългарската литература“.

Двамата основават също така и Тракийски литературен кръг. Приятелството на Иван Вазов с Константин

Величков изиграва голяма роля за развитието на литературния живот по това време. За съжаление, отношенията с фамилията Славейкови са почти враждебни и това дълго време пречи на поета да получи необходимата реализация в София. В Пловдив той написва „Епопея на забравените“, както и стихосбирките „Поля и гори“, „Италия“ и „Сливница“. Вазов е силно привързан към родната природа и не спира да мисли за нея, дори и по пътя за Италия (1884). В произведенията му за природата се чувства едновременно възрожденски поглед към родината като център, но и романтически порив към нея и желание за сливане и постигане на единение с божественото ѝ лоно. Покрай събитията през 1886 година Иван Вазов е бил принуден да напусне родината, поради политически гонения. Избягва през Цариград в Одеса.

В ОДЕСА И СОФИЯ

В Одеса българският общественик започва да пише произведението, което типично по юговски ще доближи българската литература до световната – романа „Под игото“. Романът е пренесен в България с руската дипломатическа поща. През ярките и отчасти автобиографични персонажи се описва априлското въстание от 1876 година. В романтичния образ на младия бунтовник Бойчо Огнянов като че ли се оглежда една част от Вазовия бунтовен персонаж. Романът е публикуван веднага след връщането на Вазов в София в Сборник за народни умотворения. През 1894 година излиза като самостоятелна книга (1889–1890 г.). През 1890 основава списание „Денница“, което излиза 2 години. По това време издава най-силните си критично-реалистични разкази, събрани в „Драски и шарки“ (в два тома). През есента на 1890 г. 40-годишният писател се жени за Атина Болярска, известна красавица и интелектуалка, завършила Фундуклевския лицей в Киев. Тя произхожда от виден русенски род и нейн вуйчо е митрополит Климент (Васил Друмев). След година и половина семеен живот майката на поета Съба Вазова изгонва снаха си Атина. Молбата на Вазов за развод била протакана цели 30 го-

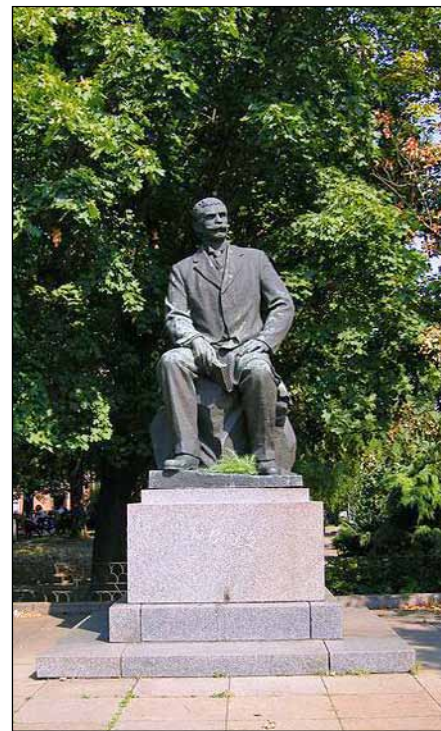
дини – до смъртта му. След неговата кончина Атина получила по-голямата част от наследството му, въпреки че Вазов е написал в завещанието си: „Тази жена измъчи душата ми по всевъзможни начини и затова не ѝ оставям нищо!“

Сродна душа поетът намира в лицето на Евгения Елмазова (известна повече с псевдонима Марс), на която посвещава стихове до края на живота си.

През 1895 тържествено е чествана 25-годишнината му литературна дейност. Романът „Нова земя“ е посрещнат от критиката толкова отрицателно, че огорченият автор стига до мисълта да се откаже от писане. С това обяснява и съгласието си да влезе през август 1897 в *народняшкото* правителство на Константин Стоилов като министър на народната просвета. На Балканските войни през 1912–1918 откликва с 3 стихосбирки — поетична хроника на събитията. Вазов е между тези, които се противопоставят на възвличането на България в Първата световна война на страната на Тройния съюз, но когато това става, възпява в стиховете си победите на българските войски. Втората национална катастрофа приема мъчително, с чувството, че е дочакал разгрома на своя свят, но не изгубва вярата си в бъдещето на България. През 1920 тържествено е отпразнуван 70-годишния юбилей на Вазов. Успял да види всенародната любов и признателност, през 1921 година народния поет умира от разрыв на сърцето.

ИВАН ВАЗОВ НА ЧЕШКИ ЕЗИК

Чувствата на Иван Вазов към чешкия народ намират поетичен израз в стихотворението му „На чехите“. В Чехия се развива и действието на романа му „Маргарита“. За връзките на Вазов с Чехия е писано много – като се започне от изследването на Йозеф Пата и проф. Зденек Урбан и се стигне до Kapitoly z minulosti česko-bulharských kulturných vztahů („Глави от миналото на чешко-българските културни взаимоотношения“) на чешката историчка и българистка Дануше Хронкова. По този въпрос пише подробно и Христина Стоева в статията си от 2007, 5–6 брой, 46 на списание „Българи“. Спо-

ред информацията, която ни дават Алена Вахоушкова и Хелена Софрова в справочника за преводи на българска литература на чешки език през 1825–1980, произведенията на Вазов (както проза, така и поезия и драматургия), са били много превеждани. Поезията му е превеждана от Антонин Ворачек („Избрано“). Романите „Под игото“ и „Нова земя“ са преведени от Йозеф Конерза и Алоис Кнотек, а романът „Казаларската царица“ – от Владислав Шак. През 1950 година творчеството му е подбрано и преведено в два тома „Избрано“ от Зденка Ханзова. Преведена е и драмата му „Борислав“ от Алена Русева Чехова.

И като писател и поет, и като общественик, редактор, преводач и юрист, Вазов се ръководи преди всичко от чувствата, предизвикани от съдбата на родината му – тъжни или весели, те са огледало на произведенията му. Може би ако си позволим една, надявам се, не толкова клиширана метафора, лицата на Вазов са като клоните на бора, който описва в първото си едноименно стихотворение, – някои са по-ясни и устойчиви от други, но всички стоят нависоко, стремят се към небето и свещеното. Свято е и делото на българския патриарх.

Димана Иванова